

The Approach of Iran's Criminal Law and the 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women to the Crime of Prostitution

Reza Elhami¹ ✉, Abdorreza Lotfi², and Behrouz Yousefloo³

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Email: dr.elhami.reza@gmail.com 0000-0002-2555-5745

2. Assistant Professor, Department of Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Email: tasnim4757@gmail.com 0009-0006-6908-1402

3. Ph.D. Student in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Email: b.yousefloo74@gmail.com 0000-0003-0407-451x

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 15 June 2025

Received in revised form 29

August 2025

Accepted 29 September 2025

Available online 04 October 2025

Keywords:

prostitution,
criminal law,
the 1979 Convention on the
Elimination of All Forms of
Discrimination against Women,
Women.

ABSTRACT

Objective: Iran's criminal law has established specific provisions on limits and penalties to combat various forms of sexual crimes, but it has not dedicated a special regulation to prostitution. Action to improve the status of women globally is very necessary, and the International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women was created to create full equality between women and men and eradicate discrimination against them. A comparative assessment of the approach of Iran's criminal law and the International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women to the phenomenon of prostitution and an analysis of the reasons for Iran's non-membership in this convention.

Method: This research was conducted using a descriptive-analytical method and through the collection of library information.

Results: The aforementioned convention is a reflection of Western feminist ideals and, due to differences in cultural and religious structures, standards, and different interpretations of the status of women in different regions, has failed to create a real consensus, especially in Islamic countries.

- Iran's criminal law rejects prostitution as a sexual crime, but Iran's membership in the Convention has not been achieved due to religious obstacles and the need to repeal criminal provisions that contradict it.

- At the same time, there is the possibility of membership with limited reservations.

Conclusions: Although both legal systems (Iran and the Convention) treat prostitution as a criminal phenomenon, differences in cultural, religious, and legal foundations have caused Iran to not join this Convention, despite the possibility of conditional membership.

Cite this article: Elhami, R., Lotfi, A., & Yousefloo, B. (2025). The Approach of Iran's Criminal Law and the 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women to the Crime of Prostitution. *The Islamic Journal of Women and the Family*, 13 (3), 91-106. <https://doi.org/10.22034/ijwf.2025.20153.2371>

© The Author(s). retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijwf.2025.20153.2371>

Introduction

Islam does not provide equal rights, duties, and punishments for men and women, but rather, in some cases, it has adopted a similar legislative approach and in other cases, it has recognized differences in rulings, considering the capabilities and capacities of each. «Islam rejects a one-dimensional view of men or women and, considering the nature, ability, and talent of each of them, has provided privileges in accordance with their status and capacity for each». Today, following the modernization of societies, women have had a more prominent presence in social arenas. These developments have created changes in the economic and social status of societies and have affected the type, method, and extent of crimes committed by women. In most legal systems in the world, formal and substantive laws in the criminal field have been enacted with the aim of legally protecting women. The main issue is to what extent, in the field of sexual crimes, and especially prostitution, can a woman's right to control her own body be affected by criminal regulations. This research, with regard to the ratification of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, examines how to create consensus among countries, especially Islamic countries, and the role of Islamic culture and identity in adherence or non-adherence to such treaties.

Method

This research was conducted using a descriptive-analytical method and through the collection of library information.

Results

1. Concepts

Gender discrimination: The 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, based on Article 1, defines gender discrimination as follows: «The establishment of any distinction, exclusion or restriction on the basis of sex in the political, social, economic, cultural, civil or any other field».

Prostitution: The nature of prostitution lies in the commission of the crime of adultery by a woman with her own intention and consent and with the motive of receiving money. This phenomenon has two basic elements: «The provision of any sexual services by a woman» and «the receipt of money or financial interest in return» (Karimi Majd, 2001). In jurisprudential texts, terms such as «al-mashhourah belzena» and in a narrative quoted from Imam Sadegh, the term «dawaei va baghaya» have been used. The term «dawaei» and «baghaya» in this narrative refers to women who attract men to themselves (for financial and non-financial reasons) or are known as «zena» (adultery) (Hor Ameli, 1414AH, 2/368).

2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

This convention seeks to comprehensively combat gender discrimination. In criminal matters, Article 2, paragraph «m» obliges States Parties to abolish all national criminal provisions that discriminate against women. Article 6 also states: States Parties will take all appropriate measures, including the enactment of laws, to prevent the illicit traffic in and exploitation of prostitution of women. However, the convention does not provide a definition of prostitution and does not recommend specific criminal means to combat it. The spirit of the convention is the rejection of any discrimination and the emphasis on the full equality of women and men. This approach is in serious conflict with Iran's criminal regulations, which are based on Article 4 of the Constitution and its preamble, which originate from Islamic teachings and Shiite jurisprudence. The effect of membership in this convention for Iran and Islamic countries is the fading of the institution of family and religion as a result of changing some principles of the Constitution related to Islamic teachings about women and men, as well as changing and repealing criminal regulations derived from jurisprudential and religious teachings.

3. The approach of Iran's criminal law to prostitution

Substantive law: In Iran's criminal law, prostitution is not defined as an independent crime, but is dealt with in the form of Haddi and Taziri sexual crimes such as adultery, Mosahagheh, and illicit relation below the Hadd. The Islamic Penal Code approved in 2013 defines adultery in Article 221 as follows: «Adultery is intercourse between a man and a woman who are not married and it should not be one of those cases where they think that there is a marital relationship between them». For a prostitute who consents to commit adultery or illicit relations, punishments such as the death penalty (in certain cases), 100 Haddi lashes, or up to 99 Taziri lashes are provided. In some cases, such as adultery with one's stepmother, the death penalty is prescribed only for men, which is considered a form of positive discrimination against women.

Criminal Procedure Code: The Criminal Procedure Code approved in 2013 refers to differentiated proceedings in Article 42 and stipulates: «Interrogations and investigations of women and minors should be carried out by trained female officers, if possible, and in accordance with Sharia standards». However, the establishment of a special prosecutor's office or court to investigate crimes against women has been neglected. According to Articles 241 of the Islamic Penal Code and 102 of the Criminal Procedure Code, the principle of prohibiting prosecution and investigation of crimes against modesty, including prostitution, is prohibited except in cases specified by law. Jurisdiction to hear charges of prostitution lies with Criminal Court One or Two, depending on the type of crime committed and its punishment.

Conclusions

A study of the provisions of the Convention and Iran's criminal law shows that although both systems treat prostitution as a criminal phenomenon, the differences in cultural, religious, and

legal foundations are fundamental. The Convention was formulated with an individualistic and extreme approach to gender equality, in a concise and general manner, and the observance of normative considerations of Islam or other religions is largely dependent on how the provisions of the Convention are adapted to the existing examples in each society. On the other hand, the Iranian legal system considers all its provisions to be inspired by the rulings of Sharia and Imamieh jurisprudence, and within this framework, the principle of equality and dignity of women has not been neglected. These differences have caused Iran to not join this Convention so far, despite the possibility of conditional membership. However, the need to amend laws and regulations related to gender discrimination cannot be completely ignored. In cases where changing the rulings does not contradict Islamic standards (based on the rule «the ruling must be based on the cause, whether it exists or not»), it is possible to amend the laws. The proposed solution for potential membership is to impose a limited and specific reservation on provisions that are contrary to domestic law, even if this reservation is contrary to international custom, the will of the parties, or the objectives of the Convention. (Ghamat and Qomi, 2012) This approach is based on the jurisprudential rule «the majority, whenever possible, is preferable to subtraction».

Author Contributions

All authors participated equally in the design of the study, writing the article, and editing the final versions.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the officials of the Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, who provided spiritual and scientific support for this research.

Ethical Considerations

Cases such as falsification of data, distortion of results, plagiarism, and any other unethical behavior have been strictly avoided in this study.

Funding

This study was conducted without receiving any financial support from government, commercial, or non-profit organizations.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no conflicts of interest in connection with this study. In other words, there were no financial or personal interests that could affect the results of the study.

رویکرد حقوق کیفری ایران و کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ نسبت به جرم روسپیگری

رضا الهامی^۱، عبدالرضا لطفی^۲ و بهروز یوسفلو^۳

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: dr.elhami.reza@gmail.com

۲. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: tasnim4757@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: b.yousefloo74@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: قوانین موضوعه کیفری ایران احکام ویژه‌ای در مورد حدود و تعزیرات برای مبارزه با صور مختلف جرایم جنسی وضع کرده است، اما مقررره ویژه‌ای به روسپیگری اختصاص نداده است. اقدام برای بهبود وضعیت زنان در سطح جهانی بسیار ضروری است و کنوانسیون بین‌المللی رفع هرگونه تبعیض علیه زنان برای ایجاد برابری کامل میان زنان و مردان و ریشه‌کن کردن تبعیض علیه آنها ایجاد شده است. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تطبیقی رویکرد قوانین کیفری ایران و کنوانسیون بین‌المللی رفع هرگونه تبعیض علیه زنان نسبت به پدیده روسپیگری و واکاوی دلایل عدم عضویت ایران در این کنوانسیون انجام شد.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲

روش پژوهش: این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و از طریق گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای انجام شده است.

کلیدواژه‌ها:

روسپیگری،

قانون موضوعه کیفری،

کنوانسیون منع کلیه اشکال

تبعیض علیه زنان ۱۹۷۹،

زنان.

یافته‌ها: کنوانسیون مذکور بازتابی از آرمان‌های فمینیستی غرب است و به دلیل تفاوت در ساختارهای فرهنگی، مذهبی، استانداردها و تفسیرهای مختلف از جایگاه زنان در مناطق گوناگون، نتوانسته اجماع واقعی به‌ویژه در کشورهای اسلامی ایجاد کند.

• مقررات کیفری ایران پدیده روسپیگری را در قالب جرایم جنسی رد می‌کند، اما عضویت ایران در کنوانسیون به دلیل موانع دینی و ضرورت لغو مقررات کیفری مغایر با آن محقق نشده است.

• در عین حال، امکان عضویت با اعمال حق شرط محدود وجود دارد.

نتیجه‌گیری: اگرچه هر دو نظام حقوقی (ایران و کنوانسیون) با روسپیگری به مثابه یک پدیده مجرمانه برخورد می‌کنند، اما تفاوت در مبانی فرهنگی، مذهبی و حقوقی موجب شده ایران با وجود امکان عضویت مشروط، تاکنون به این کنوانسیون نپیوندد.

استناد: الهامی، رضا؛ لطفی، عبدالرضا؛ و یوسفلو، بهروز (۱۴۰۴). رویکرد حقوق کیفری ایران و کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹

نسبت به جرم روسپیگری. *پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده*، ۱۳ (۳)، ۹۱-۱۰۶. <https://doi.org/10.22034/ijwf.2025.20153.2371>

مقدمه

دین اسلام برای زن و مرد حقوق، تکالیف و مجازات‌های یکسان در نظر نگرفته، بلکه با توجه به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های هر یک، در برخی موارد رویکرد تشریعی مشابه و در موارد دیگر، قائل به تفاوت در احکام شده است. اسلام نگرش تک‌بعدی به زن یا مرد را رد کرده و با توجه به فطرت، توانایی و استعداد هر یک از آنان، امتیازاتی متناسب با جایگاه و ظرفیت‌شان برای هر کدام در نظر گرفته است. از این رو، باید میان تشابه در حقوق و تفاوت‌های حقوقی تمایز قائل شد؛ چراکه اسلام تکالیف یکسانی برای زن و مرد مقرر نکرده است، اما با تساوی در حقوق نیز مخالف نیست. زن و مرد در خلقت یکسان آفریده شده‌اند، اما در حقوق و نوع تکالیف خود تفاوت دارند.

در بیشتر نظام‌های حقوقی جهان، قوانین شکلی و ماهوی در حوزه کیفری، با هدف حمایت قانونی از زنان وضع شده‌اند. این حمایت‌ها شامل موارد زیر است:

- حمایت از زنان در برابر جرایم علیه تمامیت جسمانی، که کلیه اشکال خشونت فیزیکی را در برمی‌گیرد؛
- حمایت از زنان در برابر جرایم علیه تمامیت معنوی، از جمله انواع خشونت‌های جنسی و روانی مانند توهین، تجاوز جنسی، هرزه‌نگاری و قاچاق زنان به منظور بهره‌کشی جنسی؛

گرچه مقررات داخلی و بین‌المللی، تبعیض جنسیتی علیه زنان را منع کرده‌اند، مسئله این است که در حوزه جرائم جنسی و به‌ویژه روسپیگری، حق تصرف زن بر جسم خویش تا چه حد می‌تواند تحت تأثیر مقررات کیفری قرار گیرد تا مانع از عرضه بدن توسط زنان با انگیزه‌های مالی یا غیرمالی شود. در پژوهش حاضر، این مسئله با توجه به نگرش‌ها و فرهنگ‌های متفاوت کشورها در چارچوب نظری سازه‌نگاری بررسی شده است. با توجه به تصویب کنوانسیون «منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان»^۱ توسط کشورهای مختلف با ساختارهای گوناگون و به شیوه‌های متفاوت، این پژوهش به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه این کنوانسیون، با هدف رفع تبعیضات جنسیتی در جهان، تاکنون توانسته است اجماعی میان کشورها، به‌ویژه کشورهای اسلامی، ایجاد کند. مقاله حاضر پس از بررسی اهداف کنوانسیون و تأثیرات آن بر کاهش تبعیض میان زنان و مردان، و نیز نحوه عملکرد کشورهای دارای فرهنگ‌ها و ساختارهای متفاوت در تصویب این کنوانسیون، به نقش فرهنگ و هویت اسلامی در پایبندی یا عدم پایبندی به چنین معاهداتی می‌پردازد.

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

۱. مفهوم‌شناسی تبعیض جنسیتی

مفاهیم جنس، جنسیت و تبعیض جنسیتی با نظریه فمینیستی گره خورده است. از نکات تأمل برانگیز در نظریات فمینیستی، قائل شدن به تمایز میان مفهوم جنس و جنسیت است. جنس نوعی طبقه‌بندی زیستی است که پایه آن را ویژگی‌های ژنتیکی افراد تشکیل می‌دهد، اما جنسیت شامل نقش‌های اجتماعی و رفتارهایی است که فرهنگ و جامعه برای جنس‌ها قائل می‌شود. این نقش‌ها که دامنه انتظارات رفتاری از جنس مرد و زن را مشخص می‌کند در حقیقت ساختاری اجتماعی دارد نه ساختاری زیستی و ازپیش تعیین شده است. (وایت و هینز، ۱۳۹۰) این نقش‌ها مبتنی بر پیش‌فرض‌های مربوط به جنسیت و تفاوت جنسیتی است (هیدنسون، ۱۳۸۸). فمینیست‌ها در دهه ۱۹۷۰ میلادی مفهوم جنسیت را به این دلیل ابداع کردند که بیان کنند نسبت جنسیت زنان و مردان در همه فرهنگ‌ها یکسان نیست و در گذر زمان تغییر می‌کند. از این رو، نظریه جنسیت برای زنان و مردان جایگاه اجتماعی قائل است و نه جایگاه زیست‌شناختی (روباتم، ۱۳۸۷). تاریخ با منبع مطابقت ندارد گاهی مفهوم جنسیت و جنس، مترادف هستند، اما منظور از جنس، ویژگی‌های بیولوژیک فرد جنسیت و منظور از

1. Convention on the elimination of all forms of discrimination against women

جنسیت، نقش‌هایی است که اجتماع برای زنان و مردان قائل است. در جنسیت، انتظارات اجتماعی از رفتار مناسب هر جنس مورد نظر است که مبنای این تفاوت‌های جنسیتی به نگرش‌ها، باورها، هنجارها و ارزش‌های جامعه نسبت داده می‌شود (عیسی‌خانی، ۱۳۸۳). در مقررات داخلی، تعریفی از جنس و جنسیت به میان نیامده است و در کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ نیز مستند به ماده ۱، تبعیض جنسیتی را بدین شرح تعریف کرده است: «قائل شدن به هرگونه تمایز، استثنا یا محدودیت برمبنای جنسیت در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مدنی و یا هر زمینه دیگر».

۲. مفهوم‌شناسی مفهوم روسپیگری

دهخدا در کتاب لغت‌نامه (۱۳۷۷) در تعریف واژه روسپی آورده است: «زن فاحشه و بدکاره بوده و مخفف روسپید و از باب تسمیه شیء به ضد، بر زنان هرزه و روسیاه به عنوان طعنه و تمسخر اطلاق می‌شود». به اعتقاد ایشان این واژه معرب روسپی بوده و در زمان صحابه و تابعین استعمال می‌شد، ولی این اعتقاد به دلیل فقدان سابقه لغوی در میان لغت‌شناسان عربی و کتب آنها مانند لسان العرب، معجم مقاییس اللغة و جمهره اللغة مردود اعلام شده است. شاید بتوان واژه‌هایی مانند داعره و عاهره (مألف، ۱۹۸۶) را در کتب لغت عربی معادل روسپی در زبان فارسی دانست. واژه مشابه روسپی در متون فقهی، «المشهوره بالزنا» می‌باشد که در لسان فقها در ابواب فقهی نکاح، حد قذف و لعان استعمال شده است. در کتاب روایی وسائل الشیعه در روایت منقول از امام صادق (ع) واژه دواعی و بغایا به چشم می‌خورد. منظور از دواعی و بغایا در این روایت، آن دسته از زنانی هستند که مردان را به سمت خود جذب می‌کنند (با انگیزه مالی و غیرمالی) یا معروف به زنا هستند (حرعاملی، ۱۴۱۴، ۳/۳۶۸).

تعریف اصطلاحی متعددی از واژه روسپیگری ارائه شده است. مطالعه این تعاریف حاکی از آن است که ماهیت روسپیگری، در ارتکاب جرم زنا توسط زن با قصد و رضایت خویش و با انگیزه دریافت پول نهفته است. برخی، ایجاب دادن زن برای برقراری رابطه جنسی با مرد در مقابل دریافت پول را روسپیگری می‌دانند. برخی دیگر، روسپیگری را به مفهوم تقاضا یا توافق بین زن و مرد برای انجام رابطه جنسی در قبال پول می‌دانند. ناگفته پیداست که این پدیده مجرمانه در تعریف خود، درخواست پول توسط زن در قبال رابطه جنسی با مرد را در برمی‌گیرد. با توجه به این تعاریف مشخص می‌شود که روسپیگری دارای دو عنصر اساسی: «ارائه هرگونه خدمات جنسی از سوی زن» و «دریافت پول یا بهره مالی در قبال آن» است. به عبارت دیگر، روسپیگری به مفهوم دریافت پول در مابه‌ازای ارائه خدمات جنسی از سوی زن فاحشه است (کریمی مجد، ۱۳۸۰).

۳. تحولات حاکم بر کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان

در ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹، کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب شد که پس از تصویب کشور بیستم در تاریخ ۴ سپتامبر ۱۹۸۱ در قالب معاهده‌ای بین‌المللی لازم‌الاجرا شد. تا دهمین سالگرد کنوانسیون در سال ۱۹۸۹ یک صد کشور توافق کرده‌اند که به مفاد آن ملزم باشند. تلاش‌ها برای پیشرفت زنان به اعلامیه‌ها و کنوانسیون‌های مختلفی منتهی شد که کنوانسیون رفع انواع تبعیض علیه زنان اصلی‌ترین و جامع‌ترین سند است. در میان معاهدات بین‌المللی حقوق بشر، این کنوانسیون در آوردن نیمی از نیروی انسانی یعنی زنان، به کانون توجهات حقوق بشر نقش بسیار مهمی دارد. این کنوانسیون یکی از ۱۰ اصل اصلی حقوق بشر سازمان ملل است. ۳۰ ماده این کنوانسیون که بیشتر در قالب لایحه حقوق زنان توصیف می‌شود مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی زنان است. کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، دستاورد بسیار مهم جامعه بین‌المللی برای احیای مقام و موقعیت زن و زدودن تبعیض، تحقیر و بی‌عدالتی از او و اعطای نقش فعال به او در ساختار توسعه جامعه بشری است و تلاش می‌کند که به طور

کامل در اذهان رسوخ کند که زن بودن فی نفسه نقص نیست و مرد بودن به‌ذاته کمال نیست و نباید منجر به حقوق کمتر یا محدودیت بیشتر زنان و حقوق و امتیازات بالاتری برای مردان باشد، بلکه هر دو انسان هستند و باید حیثیت، کرامت و حقوق انسانی یکسانی را برای آنها به رسمیت شناخت.

اهداف کنوانسیون، از بین بردن تمام نگرش‌ها، اعمال، تمایزها، استثنائات یا ترجیحات براساس جنسیت است که زنان را در موقعیت نامطلوبی نسبت به مردان قرار می‌دهد. این کنوانسیون، برابری کامل زنان و مردان را براساس قانون به رسمیت می‌شناسد و در پی ایجاد مساوات و عدالت در پیشبرد برابری مرد و زن با تأکید بر ریشه‌کن کردن همه انواع تبعیض و مشارکت دادن زنان در تمام زمینه‌ها با اعتقاد بر این است که توسعه و رفاه جهانی و برابری صلح، نیازمند عدم تبعیض میان زنان و مردان است.

۴. روسپیگری در «کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹»

کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان (مصوب ۱۹۷۹) به‌طور همه‌جانبه درصدد مبارزه با تبعیض جنسیتی علیه زنان است و در مورد امور کیفری ذیل بند «ز» ماده ۲ این کنوانسیون مقرر می‌دارد: «دول عضو، هرگونه تبعیض علیه زنان را محکوم کرده، موافقت می‌کنند که بدون درنگ، سیاست رفع تبعیض از زنان را با کلیه ابزارهای مناسب دنبال نموده و با این هدف موارد زیر را متعهد می‌شود: ... (ز) فسخ کلیه مقررات کیفری ملی که موجب تبعیض نسبت به زنان می‌شود». همچنین ماده ۶ این کنوانسیون در مورد پدیده روسپیگری مقرر داشته است: «دول عضو، کلیه اقدامات مقتضی از جمله وضع قوانین را به منظور جلوگیری از حمل و نقل غیرقانونی و بهره‌بری از روسپیگری زنان به عمل خواهند آورد». (قامت و قمی، ۱۳۹۱)

باتوجه به این مقررات، مشخص می‌شود که کنوانسیون تعریفی از روسپیگری ارائه نکرده و به‌طورکلی باهدف پیشگیری از بهره‌وری جنسی از زنان روسپی سخن گفته است. حال اینکه تعریف روسپیگری و نقش زن روسپی در ایجاد موقعیت در معرض بهره‌وری قرار گرفتن چیست و کدامین ابزار کیفری برای مبارزه با روسپیگری توصیه شده است در کنوانسیون مغفول مانده است. تنها چیزی که از این کنوانسیون می‌توان استنباط کرد این است که قوانین کیفری مغایر در امر مبارزه با روسپیگری از جمله سیاست کیفری جرم‌انگاری و سزادهی‌های متنوع و متفاوت با جنس زن و مرد باید کنار گذاشته شود. هرچند این کنوانسیون و روح حاکم بر آن - با توجه به بندهای «ب»، «و» و «ز» ماده ۲ و نیز ماده ۶ - در امور کیفری، همانند سایر زمینه‌ها، بر تساوی همه‌جانبه زنان و مردان تأکید دارد و هرگونه تبعیض را نفی می‌کند، اما نفی مقررات کیفری و حتی اصول قانون اساسی مغایر با این کنوانسیون، از نظر عضویت ایران در آن با چالش جدی مواجه است. این امر موجب می‌شود در کشورهایی که فرهنگ و دین در زندگی اجتماعی و مقررات آنها ریشه دوانیده و برای جایگاه خانواده اهمیت بسیاری قائلند، ناخواسته تلاش برای تغییر و تضعیف آموزه‌های دینی و فرهنگی حاکم بر مقررات کیفری شکل گیرد. اثر عضویت در این کنوانسیون برای ایران و کشورهای اسلامی (۵۸ کشور)، رنگ باختن نهاد خانواده و مذهب در نتیجه تغییر برخی اصول قانون اساسی مرتبط با آموزه‌های اسلامی درباره زنان و مردان، و نیز تغییر و نسخ مقررات کیفری برآمده از آموزه‌های فقهی و دینی (اصل ۴ قانون اساسی) و جایگزینی آنها با مقررات یکسان با نظام‌های حاکم بر غرب است.

رویکرد جنسیتی این کنوانسیون با مقررات کیفری ایران که بر اساس اصل ۴ قانون اساسی و مقدمه آن از تعالیم اسلامی و فقه شیعه نشأت گرفته است، در تعارض جدی قرار دارد. پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی و تدوین قانون اساسی، اراده کشور بر این قرار گرفت که به‌دلیل ستم دیرینه به زنان در طول تاریخ، با بهره‌گیری از احکام اسلامی، در راستای حمایت از زنان و تحکیم حقوق خانواده گام بردارد و سهمی برای زنان در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و حتی فعالیت‌های سیاسی نسبی در نظر گیرد. به عبارتی، برخلاف بسیاری از نظام‌های سیاسی دیگر، به زن کرامت بخشد و او را نه در قالب یک ابزار،

بلکه با محوریت دادن به نقش مادر و به عنوان عاملی برای شکل دهی به جامعه‌ای سالم و کارآمد، احترام نهد. با وجود این چالش‌ها، توجه جدی‌تر به رویکرد اصلاحی جنسیتی قوانین در حوزه زنان، خروج از فشارهای بین‌المللی ناشی از ابزار قرار گرفتن شعار نقض حقوق بشر علیه ایران، طرح مقررات شرعی و اسلامی در کمیته رفع تبعیض علیه زنان، و همچنین اجتناب از تبعات اجرای الزام‌آور مقررات این کنوانسیون به دلیل قواعد آمره یا عرف بین‌المللی ناشی از اجرای گسترده مقررات کیفری و سایر مقررات آن، همگی موجب می‌شوند که عضویت در این کنوانسیون اجتناب‌ناپذیر به نظر برسد. برای رفع یا کاهش تناقضات موجود بین این کنوانسیون با مقررات شرعی و حقوق کیفری ایران، چه در زمینه مدل مبارزه با روسپیگری و چه در سایر حوزه‌ها، الحاق ایران به این کنوانسیون باید مشروط به «عدم مغایرت مقررات آن با احکام شرعی و قوانین موضوعه کیفری در امر مبارزه با روسپیگری و سایر جرایم ناقض حقوق زنان» باشد، یا با اعمال حق شرطی مشخص و محدود در برخی قوانین و حوزه‌های مربوط به مبارزه با تبعیض جنسیتی همراه گردد.

در این مورد، به نظر می‌رسد بهترین راهکار، بررسی و تطبیق مقررات مغایر با حقوق داخلی و احصای دقیق و جزئی آنها، و سپس اعلام و اعمال این موارد در قالب حق شرطی محدود و معین برای کسب عضویت باشد؛ حتی اگر این حق شرط مغایر با عرف بین‌الملل، خواست اعضا یا اهداف کنوانسیون باشد. (قامت و قمی، ۱۳۹۱) این رویکرد مبتنی بر قاعده فقهی «الجمع مهما امکن اولى من الطرح» شایسته توجه است؛ زیرا با شناسایی دقیق مقررات کیفری مغایر با کنوانسیون و اعلام آن به صورت حق شرط معین، مصادیق تعارضات بین حقوق کیفری داخلی و کنوانسیون آشکار می‌شود. در نتیجه، به جای رد کلی کنوانسیون به بهانه عدم انطباق با شرع و قانون اساسی، می‌توان مقررات داخلی و کنوانسیون را به طور همزمان و جز در موارد تعارض مشخص، به اجرا درآورد.

راهکار دیگر، همسو کردن سایر کشورهای اسلامی غیر عضو برای تعیین حق شرط محدود به منظور عضویت است. این راهکار به دلیل هماهنگی و وحدت رویه جمعی کشورهای اسلامی، می‌تواند تأثیر بیشتری در تحقق عضویت مشروط داشته باشد.

۵. روسپیگری از منظر قانون موضوعه کیفری ایران

۵-۱. رویکرد جنسیتی قانون ماهوی کیفری به روسپیگری

بررسی مقررات حقوق کیفری نشان می‌دهد که روسپیگری به عنوان جرمی مستقل با کیفر مشخص، در قانون تعریف نشده است. به نظر می‌رسد این پدیده مجرمانه را باید در قالب جرایم جنسی حدی، مانند زنا در اشکال مختلف قانونی، مساحقه و رابطه نامشروع تعزیری مادون حد، که در کتاب حدود و تعزیرات پیش‌بینی شده‌اند، مطالعه کرد. یکی از جرایم جنسی مرتبط با ارکان تشکیل دهنده روسپیگری، که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با تحولات تقنینی در سیاست کیفری روبرو شده، جرم زنا است. به دلیل فقدان تعریف قانونی از روسپیگری، این پدیده مجرمانه را باید در ارتباط با جرایم جنسی حدی مانند زنا یا مساحقه (هم جنس‌بازی زنان) یا رابطه نامشروع تعزیری مادون حد تفسیر نمود.

در سطح کلان، جرم زنا با توجه به مقررات کیفری مربوطه، هر دو حالت بزهکاری و بزه‌دیدگی زن را در برمی‌گیرد، اما روسپیگری به این دلیل که با میل و رضایت زن انجام می‌شود، مرتبط با بزهکاری جنسی اوست و در نقطه مقابل تجاوز جنسی به عنف قرار دارد. بدین ترتیب، تجاوز به عنف به عنوان یکی از مصادیق بزه‌دیدگی زنان، در چارچوب جرم زنا قابل بررسی است. تجاوز، تهاجمی به حریم مقدس فرد، نوعی نزدیکی جنسی قلمداد می‌شود که نه تنها به خودی خود تحقیرآمیز است، بلکه ترس از بیماری‌های مقاربتی و حاملگی ناخواسته را نیز ایجاد کرده و آثار مخربی بر روح و روان زن برجای می‌گذارد. (کلاکسون، ۱۳۷۲)

باتوجه به اینکه زنا در زمره جرایم جنسی است، در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز همانند دوره‌های تقنینی

گذشته، اشکال متنوع این جرم با مجازات‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است. مقنن ایرانی در ماده ۲۲۱ این قانون، زنا را که در پدیده روسپیگری مرتبط است، این‌گونه تعریف می‌کند: «زنا عبارت است از جماع مرد و زنی که علقه زوجیت بین آنها نبوده و از موارد وطی به شبهه نیز نباشد». این ماده به طور کلی درصدد بیان دخالت زن در تحقق جرم زناست، فارغ از اینکه در مقام بزه‌دیده یا بزه‌کار باشد. سپس در مواد ۲۲۲، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۸، ۲۲۹ و ۲۳۰ همین قانون، با توجه به محسن یا غیرمحسن بودن زناکاران، برای زنا با محارم، زنا به عنف یا زنا با زن پدر، مجازات‌هایی (حسب مورد) از قبیل شلاق حدی یا اعدام پیش‌بینی شده است.

ناگفته نماند که ممکن است روسپیگری زن در قبال دریافت پول، لزوماً به زنا منجر نشود و به برقراری عمل منافی عفت یا رابطه نامشروع ختم شود. قانون‌گذار ایرانی در ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵، برای زنی که با مرد اجنبی مبادرت به برقراری رابطه نامشروع مادون زنا کند، مجازات شلاق تا ۹۹ ضربه را پیش‌بینی کرده است. اداره کل حقوقی قوه قضائیه طی نظریه‌های مشورتی ۱۴۵۲/۹۷/۷ و ۸۳۹/۹۶/۷ و ۵۹۷/۹۶/۷ و ۱۷۶۴/۹۹/۷ در مورد مفهوم و مصادیق جرایم منافی عفت چنین می‌گوید: «اعمالی غیر از مواقعه که ارتکاب آن از ناحیه کسانی که بین آنان علقه زوجیت موجود است، مشروع و قابل پذیرش است از طرف کسانی که نسبت به هم اجنبی به شمار می‌آیند از نگاه شرع و عرف، قابل سرزنش و نکوهش است و جرم یا گناه محسوب شده و عمل منافی عفت تلقی می‌شود». مصادیق جرایم منافی عفت در ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ دو بخش است: بخش اول، ناظر به روابط نامشروع و بخش دوم، ناظر به عمل منافی عفت است. در موارد موضوع این ماده در مورد روابط نامشروع، ارتباط فیزیکی بدنی شرط نیست، اما در ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی، جرایم منافی عفت با توجه به تعریف مذکور در تبصره این ماده، شامل جرایم جنسی حدی و روابط نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه است. بنابراین، با در نظر گرفتن مثال‌های یادشده، منظور از جرایم رابطه نامشروع تعزیری در ماده ۳۰۶ قانون یاد شده فقط آن دسته از جرایمی است که در آنها رابطه جنسی فیزیکی شرط است. عدم ارائه تعریفی جامع و روشن از سوی قانون‌گذار در مورد بزه منافی عفت و رابطه نامشروع موجبات بروز تشتت آرای قضایی و اختلاف نظرهای متعددی در محاکم شده است.

امروزه در حوزه دادرسی، آنچه بیش از پیش مورد توجه قرار می‌گیرد این است که در بیشتر موارد، قضات تحقیق با تکیه بر اطلاق ماده‌ی ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و از طرفی به دلیل نبود تعریفی واضح در این مورد، به دنبال عدم ورود به پرونده‌های منافی عفت به صورت مطلق بوده و پرونده‌ها را به طور مستقیم به دادگاه‌ها ارسال می‌کنند. (بایرامی آرباطان، ۱۳۹۵) زن روسپی از روی عادت و با رضایت، در قبال دریافت پول، خدمات جنسی ارائه می‌دهد. بنابراین، براساس ماده ۱۴۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چنین زنی در ارتکاب جنسی عمد دارد و از روی عقل، بلوغ، اختیار و بدون اکراه به زنا یا برقراری رابطه نامشروع تعزیری مبادرت می‌کند. بنابراین، به عنوان بزه‌کار، مسئولیت کیفری دارد و مجازات خواهد شد. چنانچه زنی به اجبار یا با اکراه و عدم رضایت، توسط مرد اجنبی وادار به ارتکاب جرایم یادشده شود، جرم تجاوز به عنف محقق شده است. در این صورت، چنین زنی حتی اگر در ازای عمل پول دریافت کند، قربانی جنسی به شمار می‌رود و روسپی قلمداد نمی‌شود. دلیل این امر آن است که ملاک اصلی در روسپیگری، عادت به ارتکاب این عمل و پیشه کردن زنا یا روابط نامشروع و ارائه خدمات جنسی در ازای دریافت پول است و تنگدستی یا دارایی زن تأثیری در این تعریف ندارد. (بایرامی آرباطان، ۱۳۹۵)

براساس تبصره ۲ ماده ۲۲۴ و تبصره ۲ ماده ۶۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، هرگاه زنا با زنی که راضی به این عمل نیست - اعم از اینکه در حالت بیهوشی، جنون، خواب یا مستی باشد - یا با دختر نابالغ از طریق اغفال، فریب یا ترساندن صورت گیرد، زنا به عنف محقق شده است. مطابق بند «ت» ماده ۲۲۴ همین قانون، خشونت جنسی علیه

چنین زنی در قالب حد زنای به عنف، مجازات اعدام خواهد داشت. همچنین، براساس ماده ۲۳۱ این قانون، اگر زن بزه دیده جنسی باکره باشد، مرد زانی علاوه بر مجازات یادشده، به پرداخت ارش البکاره و مهرالمثل محکوم می‌شود؛ و اگر زن قربانی تجاوز، باکره نباشد، زانی به پرداخت مهرالمثل محکوم خواهد شد (نادری و نادری، ۱۳۹۷). بنابراین، این دسته از احکام کیفری حمایتی در مورد زنان روسپی که با رضایت شخصی به تن فروشی مبادرت می‌ورزند، قابل اجرا نیست. از سوی دیگر، ممکن است زنی در ازای دریافت پول، به هم جنس بازی با جنس موافق خود اقدام کند و به تعبیری، مرتکب روسپیگری در قالب جرم مساحقه شود؛ در مواد ۲۳۸ و ۲۳۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، جرم مساحقه با کیفر ۱۰۰ ضربه شلاق حدی تعریف و پیش‌بینی شده است.

با این رویکرد می‌توان دریافت که مقنن ایرانی با الهام از احکام اسلامی و نظرات فقهای امامیه، به روسپیگری - فارغ از اینکه به زنا، رابطه نامشروع تعزیری یا مساحقه منتهی شود و نیز بدون توجه به انگیزه مالی یا غیرمالی مرتکب - با نگاهی سخت‌گیرانه و در چارچوب سیاست کیفری تشدیدیی توجه کرده است. برای زن روسپی که در ازای پول مرتکب زنا یا رابطه نامشروع مادون زنا می‌شود، حسب مورد مجازات‌هایی از قبیل حد قتل (در موارد احصان یا زنا با محارم)، ۱۰۰ ضربه شلاق حدی (در زنای ساده با رضایت) یا شلاق تعزیری تا ۹۹ ضربه پیش‌بینی شده است. از آنجا که در روسپیگری، زن با دریافت پول به ارتکاب جرایم جنسی (اعم از حدی یا تعزیری) راضی است، مفهوم تجاوز به عنف در مورد وی منتفی خواهد بود. پرواضح است که برقراری عدالت جنسیتی، به عنوان یکی از شاخصه‌های عدالت در حقوق کیفری، باید مورد توجه قرار گیرد. از این رو، با نگاهی گذرا به قوانین کیفری ایران، چنین استنباط می‌شود که در قانون مجازات اسلامی، در تعیین مجازات‌های حدی، تفاوت‌های جنسیتی کم‌وبیش توجه شده و در برخی موارد برای زنان - اعم از روسپی یا غیرروسپی - تبعیض مثبت اعمال شده است.

یکی از این موارد، زنای با زن پدر، زنای مرد غیرمسلمان با زن مسلمان و زنای به عنف است که در بندهای سه‌گانه ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، فقط برای مرد زناکار مجازات اعدام پیش‌بینی شده است و از این نظر، این مورد نوعی تبعیض مثبت نسبت به زنان روسپی نیز می‌باشد. همچنین در این زمینه می‌توان به مواد ۲۴۳، ۲۲۸ و تبصره ۱ ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی اشاره کرد. در مقابل، در مجازات‌های تعزیری مربوط به جرایم منافی عفت، این تفاوت مورد توجه قرار نگرفته است. این در حالی است که وسیع‌ترین دایره جرایم از نظر مجازات‌ها در نظام حقوقی ایران، جرایم تعزیری هستند.

۵-۲. رویکرد قانون آیین دادرسی کیفری به روسپیگری

اصل ۲۱ قانون اساسی ایران به حقوق قضایی زنان اشاره می‌کند. بند ۱ و به‌ویژه بند ۳ اصل ۲۱ برای حمایت از حقوق قضایی زنان مقرر داشته است: «دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین کند و امور زیر را انجام دهد: ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او؛ و ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده». قانون آیین دادرسی کیفری مهمترین منبع دادرسی در امور کیفری است که با وضع قوانین خاص، در صدد توجه به حقوق زنان بزه‌کار بوده است. در این زمینه، توجه به حقوق متهمان زن در مرحله تحقیقات مقدماتی اهمیتی ویژه‌ای دارد. موازین اخلاقی و شرعی ایجاب می‌کند که در فرآیند تحقیق و بازجویی از زنان، از سویی به منظور رعایت مقررات شرعی و ارزش‌های دینی، ضوابط و قواعد ویژه‌ای مورد توجه قرار گیرد و از سوی دیگر، برای حفظ کرامت بانوان و تأمین آسایش و امنیت روانی آنان، اقدامات لازم توسط ضابطان قضایی زن آموزش دیده به اجرا درآید. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ماده ۴۲ به مقررات دادرسی افتراقی زنان با مردان توجه کرده است. به موجب این ماده: «بازجویی و تحقیقات از زنان و افراد نابالغ در صورت امکان باید توسط ضابطان آموزش دیده زن و با

رعایت موازین شرعی انجام شود». در این مقرره، قانون‌گذار با هدف رعایت ضروریات شرعی و تأمین امنیت روانی زنان در فرایند دادرسی و تحقیقات، پلیس زن را در زمره ضابطان عام قرار داده است (ایزدی و مهدوی کنی، ۱۳۹۹).

زنان بزهکار را می‌توان در زمره مجرمان احساساتی دسته‌بندی کرد. ویژگی‌های شخصیتی و روانی خاص زنان و همچنین احساساتی و عاطفی بودن آنان در مقایسه با مردان بزهکار، موجب تفاوت در نوع، ماهیت، میزان و دفعات ارتکاب جرم شده است. همین ویژگی‌های شخصیتی و تفاوت‌های مجرمانه زنان، سبب اهمیت یافتن تخصصی کردن بازجویی و تحقیقات از زنان بزهکار در قانون گردیده است. مقنن در ماده ۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، درصدد اشاره به رعایت یکی از حقوق فمینیستی در عرصه دادرسی کیفری بوده است. شایسته بود قانون‌گذار ایرانی، با توجه و عمل به بند ۳ اصل ۲۱ قانون اساسی و با الهام از ضرورت تشکیل دادگاه‌های تخصصی مانند دادگاه خانواده و دادگاه اطفال، دادسرا و دادگاه کیفری تخصصی ویژه‌ای برای رسیدگی به اتهامات زنان متهم پیش‌بینی می‌کرد؛ یا حداقل به اتهامات زنان روسپی نیز در دادگاه اطفال و نوجوانان - بدون نیاز به کیفرخواست و با در نظر گرفتن امتیازات ویژه متناسب با جنس مؤنث - رسیدگی می‌شد. با این رویکرد، همانند حکم مقرر در ماده ۴۲، توجه قانون‌گذار به بزهکاران زن تکمیل می‌گردید.

اختیاری بودن بازجویی و تحقیق توسط ضابط زن، ضرورت تخصصی شدن رویکرد قضایی به اتهامات اطفال و زنان را در مرحله تحقیقات مقدماتی خنثی و ناقص می‌کند. از سوی دیگر، توجه قانون‌گذار در ماده ۴۲ به جایگاه پلیس زن و به‌کارگیری زنان پلیس در مرحله تحقیقات مقدماتی برای بازجویی از زنان بزهکار، به پیشگیری وضعی از بزهکاری زنان نیز کمک می‌نماید. پیشگیری وضعی با تغییر شرایط محیطی، زمانی و مکانی وقوع جرم و دشوارسازی فرصت‌های مجرمانه، درصدد آن است که پاسخ مجرمان بالقوه به موقعیت‌های ارتکاب جرم را سلب یا حداقل کاهش دهد. پلیس زن می‌تواند با ارائه خدماتی نظیر مشاوره، اطلاع‌رسانی، روان‌شناسی و آگاه‌سازی به زنان قربانی خشونت، ارائه کمک‌های ضروری، ارتقای امنیت زنان، ایجاد ارتباط صمیمانه، ارائه خدمات مشاوره‌ای و پلیسی، و نیز زمینه‌سازی برای فرهنگ‌پذیری و رعایت موازین اخلاقی، در پیشگیری از جرم مؤثر باشد. (رأیجی پارسایی و همکاران، ۱۳۹۵)

با وجود تمثیلی بودن مصادیق و موضوعات مرتبط با تشکیل دادرهای تخصصی در ماده ۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری، توجه به تشکیل دادسرا یا دادگاه ویژه برای رسیدگی به جرایم زنان روسپی و سایر زنان مجرم، موضوع مهم دیگری است که در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مغفول مانده و با بی‌تفاوتی جنسیتی مواجه شده است. مقررات دادرسی کیفری ناظر بر ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۱۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، با تأکید بر اصل مستور نگه‌داشتن و ممنوعیت تعقیب و تحقیق در جرایم منافی عفت - از جمله روسپیگری - جز در موارد مصرح قانونی (مانند وجود شاکی خصوصی، سازمان‌یافته بودن جرم، ارتکاب علنی در مرئی و منظر عموم، یا به عنف بودن)، جلوه‌ای خاص از توجه قانون‌گذار به مسئله جنسیت در مقررات دادرسی است. براین اساس، اگر زنی روسپیگری را انکار کند و ادله مثبت‌های بر وقوع آن موجود نباشد، تعقیب و تحقیق ممنوع خواهد بود.

نگاه اجمالی به رویه‌های قضایی دادگاه‌ها و دیوان عالی کشور ایران نشان می‌دهد که مراجع قضایی، به تبعیت از قانون، دلایل معنوی - علمی را در قلمرو اثبات جرائم منافی عفت مورد توجه قرار نمی‌دهند. حتی در مواردی که دلایل علمی روشنی دال بر وقوع جرم و انتساب آن به متهم وجود دارد، مراجع قضایی وقوع جرم را محرز ندانسته و متهم را تبرئه می‌کنند. اگرچه این دلایل می‌توانند برای قاضی ایجاد اقتناع وجدانی کنند، رویه قضایی حاضر عمدتاً بر وفاداری به شیوه دلایل قانونی پایبند است. هرچند این پایبندی قابل تحسین بوده و مبانی فقهی آن مستحکم و غیرقابل انکار است، در عمل به‌طور مکرر مشاهده می‌شود که قربانی جرم، بدون دفاع مناسب باقی مانده و حقوق او تضییع می‌شود.

در رأی وحدت رویه شماره ۲۵ مورخ ۱۳۷۶/۹/۱۱ هیئت عمومی دیوان عالی کشور، وفاداری به قاعده قانونی بودن ادله

اثبات به وضوح مشاهده می‌شود. براساس این رأی، جرم لواط فقط با چهار بار اقرار در دادگاه قابل اثبات است و برای دلایل علمی، جایگاهی در نظر گرفته نشده است. متن رأی به این شرح است: «با توجه به اینکه محکومیت به اعدام به عنوان حد لواط مستند به اقرار است و براساس مواد ۱۱۵ و ۱۱۴ قانون مجازات اسلامی، حد لواط با چهار بار اقرار ثابت می‌شود و اقرار کمتر از چهار بار موجب حد نیست و به دلالت صورت جلسات دادرسی، در حد نصاب مقرر به ارتکاب لواط اقرار نشده و با وجود نقض حکم، استناد دادگاه مرجوع‌الیه به اقرار مرحله قبلی دادرسی نیز موجه و مؤثر نمی‌باشد».

از نظر صلاحیت ذاتی رسیدگی به اتهام روسپیگری، باید قائل به تفکیک بود و با توجه به نوع جرم ارتكابی و کیفیت رفتار زن روسپی، دادگاه کیفری دو یا دادگاه کیفری یک را حسب مورد صالح به رسیدگی دانست. مطابق کلیت ماده ۳۱ و بندهای الف مواد ۳۰۲ و ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، رسیدگی به اتهامات زن روسپی در جرم رابطه نامشروع مادون زنا (ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵) در قالب جرم تعزیری درجه شش، و نیز جرایم مساحقه و زنا ساده، در صلاحیت دادگاه کیفری دو قرار دارد، اما اگر زن روسپی در حال احسان یا با فرزندخوانده خود مرتکب زنا شود، یا با گرفتن پول به عنف، دیگری را وادار به زنا کند، قانون‌گذار با پیش‌بینی دادگاه تخصصی کیفری یک در ماده ۲۹۶ همین قانون، به دلیل اهمیت و شدت مجازات این جرایم، رسیدگی توسط چند قاضی را (با هدف افزایش دقت، سرعت دادرسی و کاهش خطای قضایی) در دادگاه کیفری یک برای این جرایم اختصاص داده است (خالقی، ۱۳۹۰). همچنین، براساس بند الف ماده ۳۰۲ این قانون، رسیدگی به جرایم جنسی زنان روسپی که مستوجب مجازات سلب حیات هستند، از قبیل زنا در شرایط احسان (ماده ۲۲۵)، زنا به عنف با انگیزه کسب مال، زنا با فرزندخوانده، و نیز تکرار جرایم جنسی مستوجب حد توسط زن روسپی (مانند زنا ساده و مساحقه برای بار چهارم پس از اجرای مجازات در دفعات پیشین - ماده ۱۳۶) در صلاحیت ذاتی دادگاه کیفری یک قرار گرفته است.

در این مورد، نظریه مشورتی شماره ۸۳۹/۹۶/۷ مورخ ۱۳۹۶/۰۴/۱۳ اداره کل حقوقی قوه قضائیه بیان می‌کند که ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ شامل دو بخش مجزا است: بخش اول ناظر بر روابط نامشروع و بخش دوم ناظر بر عمل منافی عفت. در موارد مربوط به بخش اول این ماده (روابط نامشروع)، وجود ارتباط فیزیکی بدنی شرط تحقق جرم نیست. اما مطابق ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات بعدی آن، جرایم منافی عفت - با توجه به تعریف ارائه شده در تبصره این ماده - شامل جرایم جنسی حدی و روابط نامشروع تعزیری از قبیل تقبیل و مضاجعه می‌شود. براین اساس، با توجه به مثال‌های یادشده، مقصود از «جرایم رابطه نامشروع تعزیری» در ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری، صرفاً آن دسته از جرایمی است که در آنها رابطه جنسی فیزیکی شرط باشد. همان‌گونه که در بند یک پاسخ نظریه مشورتی، اشاره شده است، رسیدگی و انجام تحقیقات مقدماتی درباره سایر جرایم مرتبط با رابطه نامشروع، تابع قواعد عام دادرسی و در صلاحیت دادرسی می‌باشد. ناگفته نماند که رسیدگی به اتهام زنا از سوی روسپی مجرد با زانی محصنه، در صلاحیت دادگاه کیفری یک محل وقوع جرم زنا خواهد بود. دلیل این امر، مفاد ماده ۳۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری است که به منظور جلوگیری از تشتت آراء، اصل را بر صلاحیت ذاتی و محلی دادگاهی قرار داده است که صلاحیت رسیدگی به اتهام متهم اصلی را دارا می‌باشد.

نتیجه‌گیری

با مطالعه مقررات کنوانسیون و دکترین حقوقی، این نتیجه حاصل می‌شود که کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان به صورت مختصر و کلی تدوین شده و رعایت ملاحظات هنجاری اسلام یا سایر ادیان، تا حدود زیادی تابع چگونگی تطبیق مفاد کنوانسیون با مصادیق موجود در هر جامعه است. رویکرد این سند به برابری جنسیتی، با رویکردی فردگرایانه

و افراطی همراه بوده است. از این رو، کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض بین زنان و مردان را به معنای یکسان سازی کامل حقوق و امتیازات، بدون توجه به اقتضائات جنسیتی، فرهنگی و مذهبی در جوامع مختلف، دنبال می‌کند. از سوی دیگر، توجه به نظام حقوق کیفری ایران و بررسی قوانین شکلی و ماهوی آن نشان می‌دهد که وفق مقدمه و اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، کلیه مقررات مصوب در کشور باید الهام گرفته از احکام شریعت و فقه امامیه باشد. در این چارچوب، اصل تساوی زن و مرد و توجه به کرامت، حقوق و جایگاه والای زن در قانون اساسی مورد غفلت واقع نشده و تمامی مقررات کیفری و مدنی، براساس موازین شرعی و برای صیانت از جایگاه زن و حفظ حقوق وی وضع شده‌اند.

پرواضح است که کشور نمی‌تواند خود را از صحنه مقررات بین‌المللی دور نگه دارد. بااین حال، نظام‌های حقوقی غیراسلامی، فارغ از تعاریف و اشکال مختلفی که از جایگاه زن و حدود حقوق وی ارائه می‌دهند، با شعارهای فریبنده‌ای همچون مبارزه با تبعیض جنسیتی و برابری حقوق زن و مرد، درصدد حذف مقررات داخلی کشورهایی هستند که از عادات، فرهنگ، شریعت و اصول دینی برای تدوین قوانین و تنظیم روابط بین زن و مرد بهره می‌گیرند. نمونه بارز چنین معاهده‌ای، کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان (مصوب ۱۹۷۹) است که در حوزه مقررات کیفری، به طور کلی و بدون در نظر گرفتن ملاحظات داخلی کشورها، بحث حذف مقررات کیفری مغایر با کنوانسیون را مطرح کرده است. این کنوانسیون، بدون ارائه تعریفی مشخص از ماهیت روسپیگری و نیز بدون تبیین سازوکارها، روش‌ها و ابزارهای کیفری مبارزه با این جرم، صرفاً به پیشگیری از بهره‌کشی جنسی از زنان پرداخته است.

از سوی دیگر، مقررات ماهوی کیفری ایران اگرچه به طور خاص به پدیده روسپیگری نپرداخته است، بررسی ماهیت این جرم نشان می‌دهد که هرگونه ارتباط جنسی بین زن و مرد بدون وجود علقه زوجیت، اعم از اینکه در ازای دریافت پول یا با انگیزه‌های دیگر صورت گیرد، جرم محسوب می‌شود. براین اساس، مقررات شرعی و کیفری ماهوی ایران، حسب مورد، مجازات‌های حدی یا تعزیری را برای زن روسپیگر یا مرد بهره‌گنده پیش‌بینی کرده‌اند. ازاین رو، جرایمی مانند زنا، رابطه نامشروع مادون زنا و حتی مساحقه می‌توانند قالب‌های مختلف روسپیگری را تشکیل دهند.

اگرچه روسپیگری به هر نوع بهره‌کشی جنسی از زن در ازای دریافت پول یا خدمات مالی اطلاق می‌شود، اما شکل کامل و غالب آن در قالب جرم زنا متصور است. این امر بدین معنا نیست که در حقوق کیفری ایران، به دلیل عدم تعریف صریح از ماهیت آن، مصادیقی مانند مساحقه یا رابطه نامشروع مادون زنا - که شامل هرگونه رابطه و بهره‌کشی جنسی از زن می‌شود - خارج از دایره شمول این مفهوم قلمداد گردد. در مقررات دادرسی کیفری نیز، متأثر از مقررات ماهوی داخلی، رویکرد جنسیتی به زن روسپی همانند سایر مرتکبان جرایم منافی عفت است و از نظر صلاحیت رسیدگی در دادسرا و دادگاه، تابع قوانین و اصول کلی دادرسی ناظر بر جرایم جنسی حدی و تعزیری می‌باشد. براین اساس، با رعایت اصل منع تعقیب و تحقیق و لزوم مستور نگه داشتن جرم روسپیگری، متناسب با کیفیت رفتار ارتكابی و انطباق آن با جرایم جنسی حدی یا تعزیری، به اتهام زن روسپی در دادگاه کیفری دو یا یک رسیدگی می‌شود.

همین ویژگی ماهوی مقررات کنوانسیون، موجب شده است که موفقیت این سند در جلب التزام دولت‌های سکولار و حتی مذهبی با چالش‌های جدی مواجه شود. در نتیجه، دولت‌ها ناگزیر به اعمال حق شرط‌های گسترده بر مقررات آن روی آورده‌اند و گزارش‌ها و توصیه‌های عمومی کمیته رفع تبعیض نیز تاکنون منجر به ایجاد اصلاحات اساسی در این کشورها نشده است. بااین حال، نمی‌توان به طور مطلق لزوم اصلاح قوانین و مقررات مرتبط با تبعیض جنسیتی را نادیده گرفت؛ به‌ویژه آنکه تعصب نسبت به رویه‌های حاکم در جامعه، امری مذموم تلقی می‌شود. بنابراین، همان‌گونه که در قوانین موضوعه ایران در زمینه‌های مختلف حقوق زنان (از جمله تصدی مناصب قضایی، مقررات دیات و احوال شخصیه) اصلاحاتی صورت پذیرفته است، در مواردی که علت اولیه وضع احکام از بین برود و تغییر چنین احکامی مغایرتی با موازین

شرعی نداشته باشد (با استناد به قاعده «الحکم یدور مع علته وجوداً و عدماً») می‌توان نسبت به اصلاح قوانین اقدام نمود. البته این امر به معنای عدم رعایت ملاحظات ناشی از قاعده «لاضرر» در چگونگی اعمال اصلاحات - به گونه‌ای که حداقل مفسده را به همراه داشته باشد- نخواهد بود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان تأکید می‌کنند که کلیه اصول اخلاقی در انجام و انتشار این پژوهش رعایت شده است. این موضوع توسط تمامی نویسندگان تأیید شده است.

عدم سوءرفتار علمی

مواردی مانند جعل داده‌ها، تحریف نتایج، سرقت ادبی (پلجیاریسم) و هرگونه رفتار غیراخلاقی دیگر در این پژوهش به طور جدی پرهیز شده است.

مشارکت نویسندگان

تمامی نویسندگان به صورت مساوی در طراحی پژوهش، نگارش مقاله، و ویرایش نسخه‌های نهایی مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان عدم وجود تعارض منافع (Conflict of Interest) را در ارتباط با این پژوهش اعلام می‌کنند. به عبارت دیگر، هیچگونه منافع مالی یا شخصی که بر نتایج تحقیق تأثیرگذار باشد، وجود نداشته است.

حامی مالی

این پژوهش بدون دریافت هرگونه حمایت مالی از سازمان‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی انجام شده است.

سپاسگزاری

نویسندگان مقاله، از دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز که حامی معنوی و علمی پژوهش حاضر بودند، قدردانی می‌کنند.

منابع

- ایزدی، نرگس، و مهدوی کنی، صدیقه (۱۳۹۹). دادرسی افتراقی زنان بزهکار از دیدگاه اسلام با نگاهی به جرم‌شناسی فمینیست. **نشریه علمی فقه و حقوق خانواده**، ۲۵ (۷۳)، ۴۹-۷۴.
- بایرامی آرباطان، رامین (۱۳۹۵). **قانون آیین دادرسی کیفری در نظم حقوقی کنونی**. تهران: انتشارات مجد.
- بدری منش، اعظم، معیدفر، سعید، حبیب‌زاده، محمدجعفر، و شاکری گلپایگانی، طوبی (۱۳۹۸). تحلیل ساختاری عدالت جنسیتی در کیفرگذاری جرایم تعزیری. **نشریه حقوق کیفری**، ۱۰ (۲)، ۷-۲۸.
- برهانی، محسن (۱۳۸۸). سیاست کیفری ایران در قبال روسپیگری. **نشریه مطالعات راهبردی زنان**، ۱۲ (۴۵)، ۷-۴۲.
- حراملی، محمدبن الحسن (۱۴۱۴ ه.ق). **وسائل الشیعه**. قم: مؤسسه آل‌البیت لاحیاء التراث.
- حیدری، مهدی، و سمیه، شریفی (۱۴۰۰). راهکارهای پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان در نظام عدالت کیفری ایران. **نشریه علمی- تخصصی قانون‌یار**، ۵ (۲۰)، ۵۶۹-۵۹۰.
- خالقی، علی (۱۳۹۰). **آیین دادرسی کیفری**. تهران: نشر شهر دانش.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). **لغت‌نامه**. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رائیجی پارسایی، نرگس، کاظمی، علیرضا، و حاتمی، اصغر (۱۳۹۵). مبانی فقهی نقش پلیس زن در یگان‌های ویژه. **نشریه مطالعات پلیس زن**، ۱ (۲۴)، ۴۹-۷۴.
- روباتم، شیدا (۱۳۸۷). **زنان در تکاپو: فمینیسم و کنش اجتماعی**. مترجم: صباغی، حشمت‌الله. تهران: شیرازه.
- شکری، رضا (۱۳۹۶). **قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی مصوب ۱۳۹۳**. تهران: نشر مهاجر.

- صالحی، فرشته (۱۳۹۴). **پیشگیری وضعی از بزه‌دیدگی زنان**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده حقوق و علوم سیاسی. عیسی‌خانی، زهره (۱۳۸۳). نابرابری در ترازوبرابری جنسیتی. **نشریه کتاب نقد**، ۲(۳۱)، ۱۳۱-۱۴۴.
- فرجی‌ها، محمد. و آذری، هاجر (۱۳۸۸). حمایت کیفری از زنان قربانین تجاوز به عنف حقوق در ایران. **نشریه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی**، ۱۱(۴۰)، ۲۸۷-۳۱۴.
- قامت، جعفر. و قمی صابری، پرتو (۱۳۹۱). الحاق ایران به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، فرصت‌ها و تهدیدها. **نشریه علمی-پژوهشی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل**، ۵(۱۸)، ۱۹۵-۲۰۰.
- کریمی مجد، رؤیا (۱۳۸۰). زیرگام‌های حریص در خیابان‌های بی‌بازگشت. **نشریه زنان**، ۱۹(۶۷)، ۱۴-۲۹.
- کلاکسون، سی‌ام‌وی (۱۳۷۲). **تحلیل مبانی حقوق جزا**. مترجم: میرمحمد صادقی، حسین. تهران: نشر جهاد دانشگاهی شهید بهشتی.
- مألوف، لوئیس (۱۹۸۶). **المنجد فی اللغة**. بیروت: دارالمشرق.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۶). **نظام حقوق زن در اسلام**. تهران: نشر صدرا.
- مودن‌زادگان، حسنعلی. و تدین، عباس (۱۳۹۳). زن در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه. **نشریه پژوهش حقوق کیفری**، ۲(۶)، ۳۹-۶۷.
- مهرپور، حسن (۱۳۷۹). **مباحثی از حقوق زن از منظر حقوق داخلی، مبانی فقهی و موازین بین‌المللی**. تهران: موسسه اطلاعات.
- مهرپور، حسین (۱۳۷۸). **نظام بین‌الملل حقوق بشر**. تهران: انتشارات اطلاعات.
- میرزایی، نجفعلی (۱۳۶۷). **فرهنگ اصطلاحات معاصر**. قم: دارالاعتصام.
- نادری، سمیه. و نادری، سمیرا (۱۳۹۷). **مطالعه تطبیقی خشونت جنسی علیه زنان**. تهران: مجد.
- وایت، راب. و هینز، فیونا (۱۳۹۰). **جرم و جرم‌شناسی**. مترجم: سلیمی، علی. تهران: انتشارات حوزه و دانشگاه.
- هیدنسون، فرانسیس (۱۳۸۸). **زنان و مقوله جرم**. مترجم: نوری، محمدتقی. تهران: نشر مجد.